

Edukacja dla bezpieczeństwa

Małgorzata Kulik

**SUPLEMENT DO PORADNIKA METODYCZNEGO
DLA II I III ETAPU EDUKACYJNEGO PROGRAMU NAUCZANIA
PRZEDMIOTU EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA**

opracowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2024

Redakcja merytoryczna
Elżbieta Witkowska
Anna Aleksandra Wesołowska

Redakcja językowa i korekta
Marzena Odzimek-Jarosińska

Projekt okładki, layout
Ośrodek Rozwoju Edukacji

Redakcja techniczna i skład
Wojciech Romerowicz

Fotografia na okładce: © photographee.eu/Bank zdjęć Photogenica

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2024
Wydanie I

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC BY-NC)
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	3
1. Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym uwzględniające cele i założenia podstawy programowej przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa na II i III etapie edukacyjnym	4
2. Nauczanie przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa na II i III etapie edukacyjnym	6
3. Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji Edukacji dla bezpieczeństwa	10
4. Nauczanie treści kształcenia, rozwijanie umiejętności przedmiotowych i ponadprzedmiotowych, z uwzględnieniem planowania i wdrażania działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich	13
5. Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia	20
6. Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej	22
Bibliografia	24

WSTĘP

Z dniem 1 września 2022 r. weszły w życie zmiany w podstawie programowej przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*, które zapisane są w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082 oraz z 2022 r., poz. 655, 1079, 1116, 1383 i 1700).

Analizując zapisy zawarte w ww. dokumencie, można zauważyć wskazania do zmodyfikowania i uzupełnienia treści: *Poradnika metodycznego do programu nauczania edukacji dla bezpieczeństwa dla II i III etapu edukacyjnego* – Szczepana Cypary, do aktualnego stanu prawnego. Dlatego też w prezentowanym opracowaniu *Suplement do poradnika metodycznego dla II i III etapu edukacyjnego programu nauczania przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa* znajdują się odniesienia do nowych założeń podstawy programowej. Dotyczą one wskazań teoretycznych i praktycznych w zakresie planowania pracy, zasad nauczania przedmiotu, sposobu organizacji procesu dydaktycznego, nauczanych treści kształcenia wraz z zagadnieniami monitorowania i oceniania postępów ucznia oraz zadaniami nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej.

Do suplementu dołączono przykładowy scenariusz lekcji, w którym przedstawiono propozycję realizacji treści kształcenia i rozwijania umiejętności przedmiotowych ucznia, wynikających ze zmian w podstawie programowej przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*.

1. PLANOWANIE PRACY W PROCESIE DYDAKTYCZNYM I WYCHOWAWCZYM UWZGLĘDNIAJĄCE CELE I ZAŁOŻENIA PODSTAWY PROGRAMOWEJ PRZEDMIOTU EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA NA II I III ETAPIE EDUKACYJNYM

W myśl założeń aktualnej podstawy programowej, przedmiot *Edukacja dla bezpieczeństwa* ma przygotowywać uczniów teoretycznie i praktycznie do tego, aby właściwie umieli się zachować i zareagować w sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu oraz w stanach nadzwyczajnych. Nowe treści dotyczące tematyki przedmiotu wynikają z celów ogólnych podstawy programowej.

Treści dla II etapu edukacyjnego:

- rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa;
- przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych);
- kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy;
- kształtowanie postaw obronnych.

Treści dla III etapu edukacyjnego dla szkoły branżowej I i II stopnia oraz liceum i technikum:

- bezpieczeństwo państwa;
- przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof);
- podstawy pierwszej pomocy;
- edukacja obronna.

W programie przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*, obszar: *Edukacja zdrowotna na II i III etapie edukacyjnym* został zastąpiony: *Edukacją obronną*. W związku z uwzględnieniem nowego obszaru nastąpiła konieczność rezygnacji z treści dotyczących edukacji zdrowotnej. Analizując zapisy podstawy programowej przedmiotów, takich jak: wychowanie fizyczne, biologia, geografia, historia i teraźniejszość czy wychowanie do życia w rodzinie, konieczne jest uwzględnienie treści tych przedmiotów.

Treści dla II etapu edukacyjnego związane z kształtowaniem postaw proobronnych obejmują:

- terenoznawstwo;
- cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym;
- przygotowanie do szkolenia strzeleckiego.

Treści dla III etapu edukacyjnego związane z edukacją obronną obejmują:

- reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi;
- cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym;
- szkolenie strzeleckie.

Na podstawie rozporządzenia proponuje się, aby realizacja wymogów dotyczących wykonania przez ucznia strzelania była obowiązkowa od roku szkolnego 2024/2025.

Praktyczne ćwiczenia strzeleckie mogą być realizowane przy użyciu środków własnych szkoły czy organu prowadzącego szkołę. Przy realizacji tego zadania możliwe jest wykorzystanie strzelnic, strzelnic wirtualnych i laserowych znajdujących się w posiadaniu np.: klubów sportowych, jednostek policji, wojska.

Zasadnicze zmiany w zapisach podstawy programowej dotyczą obszaru związanego z edukacją obronną na II i III etapie. Odnosząc się do tych zapisów, większą uwagę należy zwrócić na umiejętności wykorzystania dostępnych narzędzi, tj. kompasu, GPS-u do określania kierunków i orientacji w terenie.

Zajęcia z zakresu terenoznawstwa na II etapie edukacyjnym oraz reagowania w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi na III etapie edukacyjnym powinny być organizowane w terenie, zgodnie z koncepcją przedmiotu. Topografia, orientacja w terenie za pomocą mapy, określanie odległości czy też zagadnienia związane z wykorzystaniem środków podręcznych zwiększających szanse przetrwania, np. rozpalanie ogniska, pozyskiwanie wody, wpisują się w zajęcia praktyczne.

W kontekście kształtowania postaw obronnych nauczyciel powinien uwrażliwiać uczniów na cyberbezpieczeństwo. W czasach powszechnego dostępu do mediów i internetu, cyberprzemoc czy też cyberprzestępstwo w kontekście militarnym staje się bardzo realnym zagrożeniem.

Przy realizacji treści związanych z przygotowaniem do szkolenia strzeleckiego nauczyciel powinien wspierać się pomocami w formie plansz poglądowych, multimediiów, replik broni lub broni ćwiczebnej. Poprzez działania praktyczne można poznawać postawy strzeleckie, sposoby umiejętnego i bezpiecznego posługiwania się bronią.

Przy realizacji treści programowych wskazane jest zorganizowanie wizyt, np.: w jednostkach wojskowych, policji lub organizacjach proobronnych. Wizyta taka może być dla nauczyciela znaczącym wsparciem w zakresie realizacji zajęć, ze względu na możliwość skorzystania ze sprzętu, pomocy dydaktycznych czy uzyskania instruktażu.

Wprowadzone zmiany w podstawie programowej dla dwu etapów edukacyjnych zostały zaprojektowane z uwzględnieniem obowiązującej liczby godzin, która wynika z zapisów ramowych planów nauczania.

Zgodnie z przyjętą koncepcją, przedmiot *Edukacja dla bezpieczeństwa* ma przygotować ucznia do reagowania i działania w sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu oraz w zagrożeniach kryzysowych i wojennych. W przypadku szkoły podstawowej większy zakres treści powinien być poprowadzony w formie zajęć teoretycznych, ze stopniowym

wprowadzaniem ćwiczeń i zadań praktycznych. Natomiast dla III etapu edukacyjnego większa część treści powinna być realizowana poprzez praktyczne działania.

Autor poradnika mocno akcentuje, aby przy realizacji działań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa nawiązywać współpracę z instytucjami i służbami, klubami sportowymi, stowarzyszeniami, organizacjami proobronnymi, które zostały zdefiniowane w *Ustawie z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny* (Dz.U., poz. 655 i 974). W przygotowaniu i prowadzeniu zajęć pomocne mogą być materiały dostępne w zasobach [Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej](https://zintegrowanejplatformy.edu.gov.pl) (zpe.gov.pl) [dostęp: 20.11.2023].

2. NAUCZANIE PRZEDMIOTU EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA NA II I III ETAPIE EDUKACYJNYM

Celem zajęć *Edukacji dla bezpieczeństwa* jest przygotowanie ucznia do umiejętnego poszukiwania rozwiązań i pomocy w sytuacji zagrożeń dnia codziennego oraz w stanach nadzwyczajnych, np. katastrofach, wypadkach masowych, atakach terrorystycznych czy działaniach zbrojnych.

Nowe treści przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa* zapisane w podstawie programowej dotyczą przede wszystkim kształtowania postaw obronnych, których realizacja w znacznym stopniu opiera się na działaniach praktycznych. Zastępują one treści edukacji zdrowotnej, które znikają z zapisów podstawy programowej przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*.

W zajęciach na II etapie edukacyjnym, dotyczących *Kształtowania postaw proobronnych*, należy zwrócić uwagę na umiejętności posługiwania się mapą czy określania kierunków za pomocą dostępnych narzędzi, np. kompasu, busoli, GPS-u, mapy, znaków topograficznych. Wymagania te wiążą się z pracą na lekcji. Zasadne jest organizowanie zajęć w terenie. Przygotowując uczniów do szkolenia strzeleckiego, można wykorzystać plansze, różnego rodzaju repliki broni lub broń ćwiczebną i jednocześnie uczyć przyjmowania prawidłowej postawy strzeleckiej oraz zasad bezpiecznego obchodzenia się z bronią.

Na III etapie edukacyjnym zajęcia z obszaru: *Edukacja obronna* powinny skupiać się na praktycznych umiejętnościach składania i rozkładania broni oraz strzelania, np.: z broni kulowej, pneumatycznej, replik broni strzeleckiej lub strzelnic wirtualnych i laserowych.

Lekcje na temat: *Reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi*, podczas których uczeń powinien poznać sposoby pozyskiwania wody, pożywienia, przygotowania schronienia czy ogrzania się w środowisku naturalnym, powinny mieć formę zajęć praktycznych w terenie.

Zakres treści związany z cyberbezpieczeństwem, w tym cyberbezpieczeństwem militarnym, powinien odwoływać się do obowiązujących aktów prawa: *Ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny* (Dz.U., poz. 655 i 974). Praca na podstawie ww. dokumentu pozwoli nauczycielowi na zwizualizowanie uczniom struktury i organizacji systemu bezpieczeństwa państwa oraz poszerzenie wiadomości o organizacjach w systemie militarnym i niemilitarnym, będącymi gwarantami bezpieczeństwa.

W kwestii realizacji treści: *Edukacji obronnej* bardzo ważna jest zasada łączenia teorii z praktyką. Oprócz zajęć praktycznych, na tym etapie można zaproponować jeszcze inne formy wsparcia – organizować spotkania, prelekcje czy wizyty z pracownikami służb mundurowych i niemundurowych, związanych z systemem bezpieczeństwa. Mogą to być różne instytucje, np.: policja, Państwowa Straż Pożarna, Siły Zbrojne RP, stacja pogotowia ratunkowego, Centrum Zarządzania Kryzysowego. Należy również korzystać ze wsparcia lokalnych instytucji i organizacji, tj. Ochotniczej Straży Pożarnej, straży gminnej czy stowarzyszenia i organizacji proobronnych.

Współpraca z jednostkami wojskowymi, organizacjami proobronnymi, klubami sportowymi może ułatwić nauczycielowi realizację zajęć dotyczących szkolenia strzeleckiego. Zajęcia mogą odbywać się na strzelnicach, strzelnicach wirtualnych i laserowych znajdujących się w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego lub innych podmiotów.

W poradniku autor odwołuje się do kolejnych zasad nauczania wg. Wincentego Okonia i Czesława Kupisiewicza i wskazuje analogie do nauczania przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Sam proces dydaktyczny, który opiera się na ogólnych normach i regułach postępowania, pozwala nauczycielowi na zaznajomienie ucznia z treściami przedmiotu, aby wdrażać go do samodoskonalenia i praktycznego wykorzystania wiadomości i umiejętności.

Zgodnie z tymi zasadami nauczania poniżej przedstawiono przykłady umiejscowienia nowych treści programowych i związanej z nimi realizacji.

W logicznym porządku, w myśl zasady systematyczności, wydaje się słuszne, aby rozpocząć realizację treści programowych od zagadnień związanych z alarmowaniem, ostrzeganiem ludności oraz ewakuacją. Zgodnie z *Rozporządzeniem o ochronie przeciwpożarowej* (Dz.U. z 2023 r., poz. 822), w szkołach musi odbyć się praktyczne sprawdzenie organizacji i warunków ewakuacji („co najmniej raz na rok, jednak w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia rozpoczęcia korzystania z obiektu przez nowych użytkowników”), tzw. próbny alarm, a więc jest to sposób połączenia teorii z praktyką. Należy zwrócić tutaj uwagę na zapis podstawy programowej przedmiotu *Edukacji dla bezpieczeństwa: Przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych)*. Uczeń powinien znać zasady ostrzegania ludności o zagrożeniach, rozróżniać poszczególne sygnały alarmowe i środki alarmowe oraz omawiać i stosować zasady zachowania się w razie uruchomienia sygnałów alarmowych i w sytuacjach wymagających ewakuacji.

W kontekście tych zapisów zaleca się udział uczniów w symulacji ewakuacji szkoły. Realizacja dalszych treści może dotyczyć obszaru: *Bezpieczeństwo państwa*, którego tematyka związana jest z bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym państwa, zasadami funkcjonowania systemu bezpieczeństwa, w tym poszczególnych instytucji, organizacji proobronnych oraz roli i zadań Sił Zbrojnych RP. Dzięki podstawowym treściom, takim jak: zadania służb ratowniczych, zarządzanie kryzysowe, można kontynuować realizację tematów związanych z obszarami: II etapu: *Działania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń* oraz III etapu: *Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń*. Jeśli nauczyciel poprowadzi zajęcia z zakresu pierwszej pomocy w późniejszym czasie, to będzie miał wtedy możliwość nawiązania do nabytej już wiedzy przez uczniów, dotyczącej np. funkcjonowania opieki zdrowotnej, źródeł promieniowania jądrowego, skażenia chemicznego i biologicznego, paniki w momencie ataku terrorystycznego. Dlatego wydaje się uzasadnione, aby treści *Edukacji obronnej* realizować jako ostatni blok tematyczny. Tym bardziej że założenie jest takie, aby większą ich część zrealizować praktycznie, a ostatnie miesiące nauki sprzyjały przeprowadzeniu zajęć w terenie. Jest to czas organizacji wycieczek czy biwaków klasowych, który możemy także wykorzystać na realizację niektórych treści, takich jak: sposoby pozyskiwania wody, pożywienia, przygotowania schronienia czy ogrzania się w środowisku naturalnym.

Zasada samodzielności, opierająca się na autonomicznym myśleniu, wnioskowaniu oraz rozwiązywaniu problemu, z pewnością znajdzie swoje miejsce np. przy realizacji treści: *Cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym*. Praca metodą projektu, w grupach lub z udziałem całej klasy, pozwoli uczniom na samodzielne opracowanie tematu w kontekście najczęstszych zagrożeń w cyberprzestrzeni i konsekwencji prawnych stosowania cyberprzemocy czy np. miejsca cyberbezpieczeństwa militarnego w systemie cyberbezpieczeństwa państwa.

Zasada indywidualizacji i uspołecznienia bardzo mocno uwidacznia się przy organizacji zajęć związanych np. z terenoznawstwem, gdzie wyznaczanie azymutu, poruszanie się z mapą w terenie czy wspólne budowanie ogniska, szataśu, wymaga współdziałania grupy uczniów, współpracy całej klasy.

Autor poradnika uważa, że przygotowując się do zajęć *Edukacji dla bezpieczeństwa*, należy mieć na uwadze kwestie kompetencji kluczowych. Są one określone w *Zaleceniu Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie* (Dz.Urz.UE z dnia 4 czerwca 2018 r., 2018/C 189/01).

Realizację nowych treści programowych należy zaplanować w połączeniu z rozwijaniem określonych kompetencji kluczowych:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – rozwijamy przy realizacji tematów przeznaczonych do nauki o cyberbezpieczeństwie i cyberbezpieczeństwie w wymiarze wojskowym oraz roli i zadaniom Sił Zbrojnych RP;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności – to podstawowe zwroty przy alarmowaniu i ostrzeganiu ludności, wezwaniu pomocy;

- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii – rozwijane są w przypadku tematów dotyczących terenoznawstwa, np.: określania odległości, przeliczania skali map oraz zajęć strzeleckich, czyli analizy celności strzału, korekty postawy, ustawienia przyrządów celowniczych;
- kompetencje cyfrowe – to wykorzystywanie technologii informacyjnych przy realizacji treści związanych z reagowaniem w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi, np.: jaki wpływ mają warunki atmosferyczne na możliwości przetrwania w terenie czy pozyskania wody i pożywienia w środowisku naturalnym;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się – to np. zastosowanie schematu postępowania w sytuacji zagrożenia, w którym ważna jest zasada „uciekaj, schowaj się, walcz”;
- kompetencje obywatelskie – wykorzystywane są przy realizacji treści związanych z cyberbezpieczeństwem państwa;
- kompetencje w zakresie przedsiębiorczości – wiążą się z kształtowaniem zdolności ucznia, polegających na radzeniu sobie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi, np.: znajomość podręcznych środków zwiększających szanse przetrwania oraz sposoby ich wykorzystania;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej – realizowane są w trakcie tematów dotyczących międzynarodowego prawa humanitarnego i ochrony dóbr kultury.

Zagadnienia, o które została zmodyfikowana podstawa programowa, skupiają się głównie wokół obszaru: *Edukacji obronnej*. Cechuje je również interdyscyplinarność. Poruszając tematykę terenoznawstwa, nawiązuje się do zagadnień związanych z geografią, biologią, matematyką. Z kolei przy realizacji tematyki związanej z cyberbezpieczeństwem w wymiarze wojskowym należy poruszać się w zakresie historii, wiedzy o społeczeństwie, informatyki. Przy okazji omawiania treści dotyczących reagowania w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi, tj. pozyskiwania wody, pożywienia czy znajomość ograniczeń ludzkiego organizmu i wpływ warunków atmosferycznych na przetrwanie, można wykorzystać wiedzę i umiejętności z zakresu wychowania fizycznego, biologii, chemii.

W kontekście ww. treści widoczna jest ich uniwersalność do wykorzystania przez uczniów ze SPE. Modyfikować należy na etapie planowania zajęć, np. zajęcia z topografii można zaplanować na boisku przyszkolnym, na którym uczniowie z problemami poruszania się mają łatwy dostęp, lub zastąpić je pracą z wykorzystaniem aplikacji lub multimedialnych.

3. ORGANIZACJA PROCESU DYDAKTYCZNEGO – ZASADY PRACY NA LEKCJI EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

Zagadnienia związane z organizacją procesu dydaktycznego na lekcji *Edukacji dla bezpieczeństwa* należy zmodyfikować i uzupełnić, uwzględniając nowe treści obowiązujące w podstawie programowej od 1 sierpnia 2022 r. Warto tutaj zaznaczyć, iż aktualnie podstawa programowa *Edukacji dla bezpieczeństwa* jest taka sama dla różnych typów szkół ponadpodstawowych. Ważną zmianą jest zastąpienie obszaru dotyczącego *Edukacji zdrowotnej, Edukacją obronną*.

Autor poradnika podkreśla znaczenie zachowania właściwej kolejności omawianych treści podczas zajęć *Edukacji dla bezpieczeństwa*. Upatruje w tym szansę na utrzymanie zainteresowania uczniów przedmiotem.

Ważne jest, aby w toku realizacji zagadnień widoczna była spiralność procesu dydaktycznego. Nauczyciel powinien wprowadzać treści w taki sposób, aby tematy realizowane były po kolei i choć częściowo zazębiały się. Należy również brać pod uwagę możliwości organizacyjne szkoły oraz warunki atmosferyczne, sprzyjające prowadzeniu zajęć w terenie. Jeśli część zajęć odbywa się we współpracy np. z jednostką wojskową, stowarzyszeniem czy organizacją proobronną, to warto pamiętać o doborze właściwego terminu, który pozwoli na pełne zaangażowanie obu stron. Realizacja odpowiednich treści może również wynikać z doraźnych potrzeb, np. próbnej ewakuacji, dostępu do strzelnicy czy dyspozycyjności zaproszonego prelegenta. Ważne jest, aby realizować zajęcia w taki sposób, który umożliwi połączenie teorii z praktyką. Mając na uwadze powyższe wskazania, można zaplanować realizację treści według poniższej propozycji:

- Ostrzeganie ludności o zagrożeniach i alarmowanie, zasady ewakuacji, drogi ewakuacyjne w szkole.
Jest to bardzo teoretyczny obszar. Poruszane tutaj zagadnienia związane są z bezpieczeństwem państwa i jego systemem obronnym, rolą i zadaniami Sił Zbrojnych RP, cyberbezpieczeństwem i cyberprzemocą w wymiarze cywilnym i wojskowym. Wykorzystując w tym obszarze pracę w grupach, metodę projektu, metody aktywne, wspieramy integrację zespołu klasowego poprzez współpracę i współdziałanie.
- Bezpieczeństwo państwa.
Jest to bardzo teoretyczny obszar. Poruszane tutaj zagadnienia związane są z bezpieczeństwem państwa i jego systemem obronnym, rolą i zadaniami Sił Zbrojnych RP, cyberbezpieczeństwem i cyberprzemocą w wymiarze cywilnym i wojskowym. Wykorzystując w tym obszarze pracę w grupach, metodę projektu, metody aktywne, wspieramy integrację zespołu klasowego poprzez współpracę i współdziałanie.
- Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń.
Omawianie tych treści pozwala na nawiązanie do realizowanych już we wcześniejszym obszarze, np.: zagrożeń w czasie wojny i pokoju, zarządzania kryzysowego, roli i zadań służb mundurowych w systemie bezpieczeństwa państwa. Treści z tego obszaru dotyczące: alarmowania, ostrzegania ludności oraz ewakuacji

zostały zaproponowane do realizacji jako rozpoczynające naukę przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*.

- Podstawy pierwszej pomocy.

Obszar ten, z uwagi na dużą możliwość realizowania treści poprzez praktyczne działania, cieszy się dużym zainteresowaniem ze strony podopiecznych.

Uczniowie – współpracując przy realizacji tematyki poprzednich zajęć, a w szczególności pierwszoklasiści szkół ponadpodstawowych – nabierają pewności siebie, oswajają się z klasą i warunkami szkolnymi. Mają wówczas mniejszy opór przed ćwiczeniami praktycznymi, np. układaniem do pozycji bocznej bezpiecznej, opatrywaniem symulowanych ran czy udziałem w scenkach pozoracyjnych.

- Edukacja obronna.

Jest to obszar, który powinien zamykać realizację przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Z założenia większa część zajęć powinna być realizowana praktycznie. Te ostatnie miesiące nauki, ze względu na warunki atmosferyczne, sprzyjają przeprowadzeniu zajęć w terenie. W maju i czerwcu organizowane są wspólne wycieczki klasowe, biwaki i inne wyjścia. Można wtedy zrealizować niektóre treści, np. sposoby pozyskiwania wody, pożywienia, przygotowania schronienia czy ogniska w środowisku naturalnym oraz zaplanować drogi marszu czy przemieszczania się na wycieczce szkolnej.

Przy realizacji treści z zakresu pierwszej pomocy w sytuacji wystąpienia zagrożenia z użyciem broni można zaproponować pracę w grupach. Zadanie uczniów może polegać na podaniu definicji krwotoku i sposobów tamowania za pomocą stazy taktycznej, opatrunku uciskowego czy opaski improwizowanej. Natomiast pracując w parach, ćwiczący mogą wykonywać opatrunek uciskowy i zakładać symulowaną opaskę.

Treści edukacji obronnej mogą być również realizowane w grupach, np. *Terenoznawstwo*, gdzie uczniowie wspólnie określają kierunki, odległości w terenie czy też wykonają marsz z wykorzystaniem mapy.

Nauczyciel, realizując temat *Reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi*, może poprosić uczniów o przygotowanie metodą projektu propozycji dotyczących np.: ograniczeń organizmu ludzkiego związanego z brakiem snu, wody, pożywienia, wpływem czynników atmosferycznych na możliwości przetrwania. Praca w grupie z pewnością będzie dobrą metodą na zrealizowanie tematyki związanej ze środkami podręcznymi zwiększającymi szanse przetrwania oraz możliwościami pozyskania wody i pożywienia w środowisku naturalnym.

Cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym zawiera treści, których realizacja powinna opierać się na pracy w grupie, tj. identyfikacja zagrożeń cyberbezpieczeństwa czy też rola i miejsce cyberbezpieczeństwa militarnego w systemie cyberbezpieczeństwa państwa.

Obszar dotyczący szkolenia strzeleckiego zawiera tematy związane z zasadami bezpiecznego i efektywnego posługiwania się bronią, składania i rozkładania broni, znajomością podstawowych części składowych broni strzeleckiej. Jego realizacja jest możliwa metodą projektu.

Metodami aktywizującymi, które nadają się do wykorzystania podczas zajęć związanych z realizacją tematyki *Edukacja obronna* są:

- metoda kuli śnieżnej: np. rola i miejsce cyberbezpieczeństwa militarnego w systemie cyberbezpieczeństwa państwa;
- drzewo decyzyjne: np. ograniczenia związane z brakiem snu;
- burza mózgów: np. identyfikacja podstawowych zagrożeń cyberbezpieczeństwa, zasady bezpiecznego posługiwania się bronią strzelecką;
- metoda myślowych kapeluszy: np. zasada „uciekaj, schowaj się i walcz” – zachowania się w sytuacji zagrożenia;
- metoda 635: np. pozyskiwanie wody i pożywienia występujących w środowisku naturalnym.

Edukację dla bezpieczeństwa należy rozpatrywać w kontekście umiejętności skutecznego działania i radzenia sobie w sytuacjach określanych jako zagrożenie – zdrowia, życia, indywidualnego i zbiorowego bezpieczeństwa. Dlatego też, realizując treści przedmiotu, należy położyć duży akcent na praktyczne działania. Najwięcej działań praktycznych powinno zwiierać się w realizacji treści dotyczących pierwszej pomocy. Przy tematyce związanej z omawianiem ran, urazów kości i stawów można pokazywać zasady wykonywania opatrunków, podstawowych obwojów w desmurgii, gdzie uczniowie, ćwicząc w parach, wykonują je. Sposoby ewakuacji poszkodowanego uczniowie mogą także wykonywać w parach lub w grupach. Zajęcia te nie muszą być realizowane w sali lekcyjnej, ale np. na boisku szkolnym, jeśli warunki atmosferyczne będą sprzyjające. W nauczaniu pierwszej pomocy bardzo korzystne są sytuacje symulowane, w których wskazani uczniowie pełnią rolę poszkodowanych, a wyznaczeni – udzielają pomocy. Część klasy, która nie bierze udziału w scenkach, obserwując działania, dokonuje analizy, a następnie omawia sytuację z punktu widzenia poszkodowanego i udzielającego pomocy. W obszarze: *Edukacja obronna*, tematyka związana z terenoznawstwem to posługiwanie się mapą, marsz terenowy, praca z busolą, kompasem czy GPS-em, orientacja w terenie za pomocą charakterystycznych przedmiotów terenowych. Tematykę: *Reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi* można realizować w praktyce. Takie treści jak: sposoby oczyszczania wody, przygotowanie ogniska, budowa prowizorycznego schronienia można zaplanować i zorganizować jako zajęcia np. na terenach przyszkolnych lub w pobliskim parku. Wycieczki szkolne, biwaki, wyjścia plenerowe są okazją do zorganizowania zajęć dla klasy z elementami np. marszu z wykorzystaniem mapy, zabawą w wyznaczanie azymutu, budowanie i rozpalanie ogniska. Przygotowanie do szkolenia i samo szkolenie strzeleckie – to praktyczna nauka pozycji, postawy strzeleckiej, regulacji oddechu. W trakcie zajęć jest możliwe do wykonania rozkładanie, składanie broni z wykorzystaniem replik broni lub broni

ćwiczebnej. Zajęcia strzelectwa powinny być realizowane przy użyciu różnego rodzaju broni. Wskazana jest tutaj współpraca np. z jednostkami wojskowymi, kołami łowieckimi, organizacjami proobronnymi, klubami sportowymi. Zajęcia mogą być realizowane ze środków własnych szkoły, przy wsparciu funduszy Rady Rodziców, stowarzyszeń współpracujących z placówką. Można także wykorzystywać np. strzelnice laserowe czy wirtualne oraz te, które znajdują się w posiadaniu jednostek samorządowych lub innych podmiotów.

Pomocne w rozwijaniu zainteresowania przedmiotem *Edukacja dla bezpieczeństwa* i uatrakcyjnienia go dla uczniów jest wykorzystanie potencjału samej społeczności szkolnej. Przy realizacji określonej tematyki możemy wykorzystać zainteresowania uczniów np. Siłami Zbrojnymi RP i umożliwić im występ na forum klasy w formie prelekcji i prezentacji. Wśród uczniów znajdują się też i osoby działające np. w Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP), Wodnym Ochotniczym Pogotowiu Ratunkowym (WOPR), kołach strzeleckich. Możemy tutaj wykorzystać ich aktywność i poprosić, aby zaprezentowali swoje organizacje, a nawet poprowadzili część zajęć na określony temat. Przykładem może być np. strażak OSP, który wspomógł nauczyciela przy omawianiu treści związanych z zasadami postępowania podczas pożaru, użycia środków gaśniczych. Ratownik WOPR może być pomocny przy realizacji treści RKO, związanych z topielcem i sposobami ewakuacji.

Warto wykorzystać potencjał, zainteresowania uczniów i tworzyć np. Szkolne Koła Pierwszej Pomocy, które w ramach zajęć dodatkowych mogą poszerzać swoje umiejętności i wiedzę, a podczas imprez szkolnych, zawodów sportowych stanowić wsparcie nauczycieli przy zabezpieczeniach przedmedycznych.

4. NAUCZANIE TREŚCI KSZTAŁCENIA, ROZWIJANIE UMIEJĘTNOŚCI PRZEDMIOTOWYCH I PONADPRZEDMIOTOWYCH, Z UWZGLĘDNIENIEM PLANOWANIA I WDRAŻANIA DZIAŁAŃ WSPIERAJĄCYCH KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI KLUCZOWYCH I UMIEJĘTNOŚCI MIĘKKICH

Podstawa programowa określa warunki i sposób realizacji przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa* na II i III etapie edukacyjnym. Z dniem 1 września 2022 r. Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2021 r., poz. 1082 oraz z 2022 r., poz. 655, 1079, 1116, 1383 i 1700) wprowadzono zmiany w treściach przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*.

W związku z tym należy dokonać modyfikacji w zaproponowanym poradniku w zestawie tematów, które były opracowane na podstawie programów nauczania przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa* (Popis, 2019a, 2019b; Lesiński, 2019a, 2019b).

Poniżej została przedstawiona propozycja modyfikacji, która dotyczy II i III etapu edukacyjnego. Należy tutaj nadmienić, że z dniem wprowadzenia zmian w podstawie programowej została ona ujednolicona dla całego III etapu edukacyjnego. Aktualnie szkoły branżowe I i II stopnia, licea i technika mają jednakowe zapisy dotyczące celów kształcenia i treści nauczania oraz zaleceń, co do warunków i sposobów ich realizacji.

Pozostawiając strukturę wybraną przez autora poradnika, poniższa propozycja tematów w odniesieniu do nowych treści podstawy programowej będzie również uwzględniała zapisy dotyczące pracy z uczniem ze SPE (posiadającym opinie lub orzeczenia).

Jeśli prowadzący zajęcia uzna, że jest konieczne poświęcenie większej ilości czasu na opanowanie określonych treści, to uwzględniona zostanie możliwość podzielenia tematu, by zrealizować go na dodatkowej jednostce lekcyjnej.

II etap edukacyjny

Dla II etapu edukacyjnego zmiany dotyczą poszerzenia i dodania zapisów w treściach nauczania dwóch obszarów wymagań ogólnych, tj.: I. *Rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa* oraz III. *Kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy*. Nowy zapis dotyczy obszaru: IV. *Kształtowanie postaw obronnych*, który zastąpił: IV. *Kształtowanie postaw indywidualnych i społecznych sprzyjających zdrowiu*.

Modyfikacje zapisów w poradniku należy opierać na aktualnych czterech celach kształcenia – wymaganiach ogólnych. Są to:

- rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa;
- przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych);
- kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy;
- kształtowanie postaw obronnych.

Przykładowe tematy realizowane w ramach podstawy programowej, uzupełniające zestaw poradnika do aktualnych treści nauczania

1. Terenoznawstwo

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - wymienia kierunki świata;
  - wyznacza kierunki stron świata przy pomocy kompasu/busoli, GPS-u;
  - podaje przykłady charakterystycznych cech i przedmiotów terenowych;
  - wymienia sposoby orientowania się w terenie bez mapy według charakterystycznych cech i przedmiotów terenowych;
  - umie zorientować mapę;

- wskazuje na mapie określone miejsca;
- wyznacza odległości na mapie;
- planuje na mapie drogę marszu;
- określa czas pokonania trasy.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność logicznego i analitycznego myślenia;
  - umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnie;
  - kreatywne rozwiązywanie problemu.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
  - kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.
- Umiejętności miękkie:
  - komunikatywność;
  - odporność na stres;
  - wypracowanie kompromisów;
  - dobra organizacja pracy.

2. Cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - definiuje znaczenie cyberbezpieczeństwa, cyberprzestrzeni;
  - definiuje znaczenie cyberprzemocy;
  - wymienia działania mające znamiona cyberprzemocy;
  - wymienia konsekwencje prawne stosowania cyberprzemocy;
  - podaje przykłady zagrożeń cyberbezpieczeństwa w aspekcie wojskowym;
  - opisuje konkretne przykłady cyberprzemocy w działaniach zbrojnych.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność samodzielnego docierania do informacji;
  - umiejętność weryfikacji pozyskiwanych informacji;
  - umiejętność czytania ze zrozumieniem.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
  - kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - kompetencje cyfrowe.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - komunikatywność;
  - chęć do nauki i samorozwoju.

3. Przygotowanie do szkolenia strzeleckiego

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - wymienia zagrożenia w czasie użytkowania broni strzeleckiej;
  - zna zasady bezpieczeństwa przy posługiwaniu się bronią strzelecką;
  - wymienia podstawowe części składowe broni strzeleckiej;
  - omawia sposób rozkładania broni strzeleckiej;
  - przyjmuje prawidłową postawę strzelecką;
  - wymienia zasady prawidłowego zgrywania przyrządów celowniczych;
  - opisuje sposób regulacji oddechów oraz ściągania języka spustowego.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność samodzielnego docierania do informacji;
  - umiejętność logicznego i abstrakcyjnego uczenia się;
  - kreatywne rozwiązywanie problemów.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
  - kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - chęć do nauki i samorozwoju;
  - odporność na stres;
  - dobra organizacja pracy;
  - samodyscyplina.

III etap edukacyjny – szkoła branżowa I i II stopnia, liceum i technikum

Dla III etapu edukacyjnego zmiany dotyczą poszerzenia i dodania zapisów w treściach nauczania dwóch obszarów wymagań ogólnych, tj.: I. *Bezpieczeństwo państwa* oraz III. *Podstaw pierwszej pomocy*. Nowym zapisem w podstawie programowej jest obszar: IV. *Edukacja obronna*, który zastąpił: IV. *Kształtowanie postaw indywidualnych i społecznych sprzyjających zdrowiu*.

Modyfikacje zapisów w poradniku należy opierać na aktualnych czterech celach kształcenia – wymaganiach ogólnych. Są to:

- bezpieczeństwo państwa;
- przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof);
- podstawy pierwszej pomocy;
- edukacja obronna.

**Przykładowe tematy realizowane w ramach podstawy programowej,
uzupełniające zestaw poradnika do aktualnych treści nauczania**

1. Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa RP

(uzupełnienie tematu nr 2 – *System bezpieczeństwa państwa*).

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - wymienia organizacje proobronne;
  - określa zakres działań wybranych organizacji;
  - wyjaśnia rolę i zadania wybranych organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa;
  - wymienia organizacje proobronne funkcjonujące w wybranych krajach Unii Europejskiej.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność samodzielnego docierania do informacji;
  - umiejętność logicznego i abstrakcyjnego uczenia się;
  - kreatywne rozwiązywanie problemów.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
  - kompetencje matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - kompetencje obywatelskie.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - chęć do nauki i samorozwoju;
  - dobra organizacja pracy.

2. Pierwsza pomoc w sytuacji wystąpienia zagrożeń z użyciem broni konwencjonalnej (uzupełnienie tematu nr 16 – *Zranienia i krwotoki*)

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - zna cel wykorzystania stazy taktycznej;
  - omawia sposób użycia stazy taktycznej;
  - potrafi wykonać tamowanie krwotoku za pomocą opaski improwizowanej;
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność logicznego i abstrakcyjnego uczenia się;
  - kreatywne rozwiązywanie problemów.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - asertywność;

- dobra organizacja pracy;
- odporność na stres.

3. Cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - definiuje znaczenie cyberprzemocy, cyberterroryzmu w wymiarze wojskowym;
  - wymienia przyczyny i cele cyberterroryzmu w wymiarze wojskowym;
  - opisuje elementy systemu cyberbezpieczeństwa państwa na podstawie aktów prawa w Polsce i w NATO;
  - podaje przykłady zagrożeń cyberbezpieczeństwa państwa;
  - omawia rolę i miejsce cyberbezpieczeństwa militarnego w cyberbezpieczeństwie państwa.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność samodzielnego docierania do informacji;
  - umiejętność weryfikacji pozyskiwanych informacji;
  - umiejętność czytania ze zrozumieniem.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
  - kompetencje matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - umiejętności obywatelskie;
  - kompetencje cyfrowe.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - komunikatywność;
  - chęć do nauki i samorozwoju.

4. Reagowanie w sytuacji zagrożeń działaniami wojennymi

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - wymienia ograniczenia organizmu ludzkiego związane z brakiem snu, wody i pożywienia;
  - omawia wpływ czynników atmosferycznych na możliwości przetrwania oraz pozyskania wody i pożywienia występujące w środowisku naturalnym;
  - wymienia podręczne środki do zwiększenia szans przetrwania oraz możliwości pozyskania wody i pożywienia występujące w środowisku naturalnym;
  - definiuje pojęcie preperingu, survivalu;
  - opisuje organizację biwaku zgodnie z zasadami preperingu, survivalu.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność logicznego i abstrakcyjnego uczenia się;
  - umiejętność współpracy w grupie i działań indywidualnych;
  - kreatywne rozwiązywanie problemów.

- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - kompetencje obywatelskie;
  - kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - asertywność;
  - empatia;
  - dobra organizacja pracy;
  - odporność na stres.

5. Szkolenie strzeleckie

- Umiejętności przedmiotowe. Uczeń:
  - wymienia zasady bezpieczeństwa przy posługiwaniu się bronią strzelecką;
  - nazywa podstawowe części składowe broni strzeleckiej;
  - omawia sposób rozkładania i składania broni strzeleckiej;
  - przyjmuje prawidłową postawę strzelecką;
  - wymienia zasady prawidłowego zgrywania przyrządów celowniczych;
  - reguluje oddech oraz ściąga język spustowy;
  - wykonuje strzelanie z użyciem broni: kulowej, pneumatycznej, replik ASG;
  - wykonuje strzelanie na strzelnicy wirtualnej, laserowej;
  - koryguje celność strzelania.
- Umiejętności ponadprzedmiotowe ucznia:
  - umiejętność samodzielnego docierania do informacji;
  - umiejętność logicznego i abstrakcyjnego uczenia się;
  - kreatywne rozwiązywanie problemów.
- Kształtowane kompetencje kluczowe:
  - kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
  - kompetencje matematyczne oraz w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
  - umiejętność uczenia się;
  - kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.
- Umiejętności miękkie:
  - umiejętność pracy w zespole;
  - chęć do nauki i samorozwoju;
  - odporność na stres;
  - dobra organizacja pracy;
  - samodyscyplina.

5. MONITOROWANIE I OCENIANIE POSTĘPÓW UCZNIA

Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia ma na celu określenie poziomu wiedzy i umiejętności, jakie on posiada w kontekście wymagań programowych. W poradniku autor napisał na temat diagnozy, która pomaga zmodyfikować zajęcia i zaplanować proces dydaktyczny.

Na II etapie edukacyjnym, w klasie VIII, wszyscy uczniowie rozpoczynają zajęcia *Edukacji dla bezpieczeństwa* z równego poziomu. Jest to nowy przedmiot w cyklu nauczania, a wprowadzane treści są dla uczniów nowością. To jednak na III etapie edukacyjnym uwidaczniają się różnice stopnia opanowania treści programowych oraz powiązanych z nimi umiejętności. Jest to wypadkowa wielu czynników, dotyczących np. zainteresowania ucznia przedmiotem, sposobem organizacji i prowadzenia zajęć przez nauczyciela, doбором metod i form pracy podczas lekcji czy wykorzystania pomocy dydaktycznych i aktywności samych uczniów. Dlatego też wstępna diagnoza na III etapie edukacyjnym wydaje się bardzo wskazana, gdyż pozwoli efektywnie zaplanować i poprowadzić nauczanie przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*.

Jednym z ważnych elementów monitorowania postępów ucznia jest regularne sprawdzanie go poprzez odpowiedzi ustne, pisemne i sprawdziany praktyczne.

W odniesieniu do zmian w podstawie programowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356, ze zm.), (Dz.U. z 2018 r., poz. 467, ze zm.) należy również zweryfikować i zmodyfikować PZO (przedmiotowe zasady oceniania), aby uwzględniały nowe treści, a w szczególności nowo wprowadzony obszar: *Edukacja obronna*.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest przedmiotem najczęściej zaplanowanym na jedną godzinę tygodniowo. Dlatego też planując pisemne zadania kontrolne, należy je tak przygotowywać, aby wymagana odpowiedź była krótka, zwięzła lub rozwiązanie miało formę odpowiedzi zamkniętych, polegających na uzupełnieniu schematu lub uporządkowaniu, ustawieniu w kolejności zagadnień czy haseł. Można w tym celu wykorzystać gotowe materiały kontrolne zamieszczone na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej lub też elementy gier, quizów sprawdzających przyswojone treści, które dostępne są np. w aplikacji Kahoot! czy Quizizz.

Samodzielna czy zespołowa forma, przygotowanej przez ucznia, np.: prezentacji, referatu, pokazu, też służy monitorowaniu postępów, a jednocześnie jest ewaluacją kształtowanych kompetencji kluczowych.

Celem *Edukacji dla bezpieczeństwa* jest przekazanie uczniom wiedzy o zagrożeniach dnia codziennego i w stanach nadzwyczajnych oraz wykształcenie u nich nawyku działania i wykorzystania praktycznych umiejętności. Dlatego też tak istotne jest nauczanie przedmiotu w aspekcie praktycznych umiejętności. Takie podejście do przedmiotu daje

pełną możliwość kontroli, monitoringu kształtowanych kompetencji kluczowych. Zasadne na tym etapie jest stosowanie sprawdzianów praktycznych.

Można wykorzystać, np.:

- Sytuacje symulowane, gdzie uczniowie udzielają pierwszej pomocy symulującym poszkodowanym. Karta oceny, przygotowana na potrzeby symulowanej scenki, posłużyć może nauczycielowi w celu kontroli.
- Opatrywanie ran. Praca w parach, gdzie uczniowie mają za zadanie wykonać np. opatrunek uciskowy na krwawiącą ranę lub opatrunek „kominowy” wbitego przyboru w przedramię. Oceniana tutaj może być np. poprawność opatrunku, pozycja ułożenia poszkodowanego.
- Marsz na azymut. Uczniowie mają za zadanie np. na boisku szkolnym ze wspólnego miejsca startowego przejść trasę zgodnie z wyznaczonymi azymutami i odległościami. Ocenie może podlegać dokładność i czas wykonania zadania.
- Praca z mapą. Zaplanowanie drogi marszu, z dokładnym przeliczeniem odległości, czasu marszu i wskazanie punktów charakterystycznych. Ocenie będzie podlegać znajomość topografii, przeliczania odległości zgodnie ze skalą mapy i czasu marszu.
- Pozycja strzelecka. Wykonanie pozycji strzeleckiej w postawie stojąc, w klęku, leżąc. Ocenie podlegać będzie poprawność wykonania pozycji.
- Strzelanie z broni (w zależności od możliwości organizacyjnych): kulowej, pneumatycznej, replik broni strzeleckich (ASG), strzelnic wirtualnych lub laserowych. Ocenie podlegać będzie poprawność wykonywanych strzałów, tj. pozycja strzelecka, ułożenie broni, regulacja oddechu, zgrywanie przyrządów celowniczych. Ocenianie celności nie jest wskazane, gdyż jest to zdolność motoryczna wymagająca specjalistycznego treningu oraz powtarzalności zajęć. W ramach zajęć *Edukacji dla bezpieczeństwa* w klasach niemundurowych nie mamy możliwości zapewnienia takich warunków.

Planując formy sprawdzianów praktycznych, należy uwzględniać potrzeby uczniów ze SPE. W przypadku osób niewidzących lub niedowidzących nauczyciel musi wydłużyć czas lub zapewnić ucznia – przewodnika. Dla uczniów z dysleksją, dysgrafią czy dysortografią jest to bardziej komfortowa forma sprawdzania wiedzy.

Jak zaznacza autor poradnika, przy ocenie semestralnej czy końcoworocznej należy uwzględniać zaangażowanie ucznia w działalność pozaszkolną, ale związaną z koncepcją edukacji w zakresie bezpieczeństwa. Wspierając rozwijanie zainteresowań uczniów w działalności np. WOPR, OSP, klubach strzeleckich, stowarzyszeniach proobronnych, sekcjach ratowniczych Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP) czy Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR), promujemy postawy proobronne, aktywność dla środowiska. Dodatkowo należy zachęcać i promować udział uczniów w różnych tematycznych zawodach, np. „Sprawni jak żołnierze”, „O Srebrne Muszkiety”, „Mistrzostwa Pierwszej Pomocy” – Polski Czerwony Krzyż, Ogólnopolski Turniej Wiedzy „Pierwsza Pomoc”, Ogólnopolskie Zawody ZHP w Ratownictwie.

Stosując różnorodność form oceniania, wspomagamy monitorowanie poziomu różnych wiadomości i umiejętności, a również kompetencji kluczowych, których rozwój wymaga wielopłaszczyznowej symulacji.

6. ZADANIA NAUCZYCIELA W KONTEKŚCIE REALIZACJI ZAŁOŻEŃ EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ

We wcześniejszych rozdziałach poradnika zaakcentowano główny cel edukacji w zakresie bezpieczeństwa, która w systemie edukacji polskiej dotyczy II i III etapu edukacyjnego. Przekazywane uczniom wiadomości i nabywane przez nich umiejętności stanowią wartość nie tylko na etapie szkolnym, ale też ponad wskazanymi etapami, w całym dalszym ich życiu. Przygotowanie teoretyczne i praktyczne uczniów do właściwych zachowań, odpowiednich reakcji w sytuacjach trudnych i kryzysowych, wypracowanie nawyków dbałości o zdrowie i życie to jeden z gwarantów bezpieczeństwa państwa, społeczeństwa. W toku realizacji treści programowych kształtowane są kompetencje kluczowe (zob. *Zalecenia Rady UE z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*), które są odpowiedzią na wyzwania, jakie stawia człowiekowi współczesny świat. W tę koncepcję wpisuje się edukacja włączająca. Dlatego edukując z zakresu bezpieczeństwa, należy wspierać uczniów ze SPE poprzez właściwą organizację zajęć, dobór odpowiednich metod i form pracy oraz modyfikację treści. Dzięki temu uczniowie ze SPE będą podążać za tokiem nauczania i najpełniej korzystać z przedstawianych treści.

Autor poradnika wskazuje nauczycielom przedmiotu zadania do wykonania w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej. W związku ze zmianami w podstawie programowej (Dz.U. z 2022 r., poz. 1705, 1717), należy zwrócić uwagę na realizację nowych treści – w szczególności wymagań ogólnych i szczegółowych dotyczących obszaru: *Edukacja obronna*.

Autor podaje przykłady realizacji treści, aby uczniowie ze SPE integrowali się z rówieśnikami oraz przygotowywali do samodzielności w życiu dorosłym.

W kontekście aktualnych zapisów podstawy programowej można to realizować poprzez:

- pracę w grupach, np. podczas realizacji tematów związanych z cyberprzemocą, cyberzagrożeniami w aspekcie cywilnym i militarnym;
- prezentacje, referaty nt. ograniczeń ludzkiego organizmu związanego z brakiem snu, pożywienia; wpływem warunków atmosferycznych na możliwość przetrwania; zasad zachowania się w sytuacji zagrożenia (zasada „uciekaj, schowaj się, walcz”);
- debaty, np. na tematy związane z rolą i zadaniami cyberbezpieczeństwa militarnego w kontekście szeroko pojętego bezpieczeństwa państwa;
- ćwiczenia argumentacji, np. lekcja na temat dostępu do broni i o bezpieczeństwie przy realizacji szkolenia strzeleckiego;

- organizację zajęć praktycznych ze wsparciem ucznia – przewodnika, którego zadanie będzie polegało na towarzyszeniu w zajęciach praktycznych, np. podczas wyznaczania azymutu i odległości, marszu z mapą; w sytuacjach symulowanych z zakresu pierwszej pomocy; dotyczących składania i rozkładania broni;

We wszystkich przypadkach indywidualizacji procesu nauczania ucznia ze SPE ważne jest dostosowanie pomocy dydaktycznych, materiałów oraz wykorzystanie dodatkowych narzędzi pracy, aby wspomóc i usprawnić pracę ucznia w trakcie zajęć. To może być użycie laptopa, tabletu dla powiększania czcionki tekstu lub prowadzenie notatek czy pisanie prac kontrolnych, co może ułatwić odczytanie prac pisemnych ucznia.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest przedmiotem, w którym znaczna część treści może być realizowana z wykorzystaniem działań praktycznych. Dlatego też dla uczniów ze SPE może to być pomocne w opanowaniu wiadomości teoretycznych i zdobyciu umiejętności praktycznych.

To ten przedmiot daje możliwość nauczycielowi zastosowania zasady łączenia teorii z praktyką i dzięki temu ułatwia szybsze opanowanie materiału przez uczniów ze SPE. Na pewno jest to możliwe przy realizacji treści dotyczących przygotowania do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń, podstaw pierwszej pomocy oraz elementów edukacji obronnej.

BIBLIOGRAFIA

Cypara S., (2022), *Stan bezpieczeństwa*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2023 r., poz. 822).

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2022 r., poz. 1705).

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2022 r., poz. 1717).

Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U., poz. 655 i 974).

Małgorzata Kulik – nauczycielka dyplomowana wychowania fizycznego i edukacji dla bezpieczeństwa z 30-letnim stażem w szkole ponadpodstawowej. Doradczyni metodyczna przedmiotów: wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w Centrum Edukacji Nauczycieli (CEN) w Koszalinie. Ekspertka do spraw awansu zawodowego oraz ekspertka przedmiotowa w województwie zachodniopomorskim w zakresie wychowania fizycznego. Współautorka i prowadząca warsztaty metodyczne na takie tematy jak: planowanie pracy nauczyciela, rozwiązania metodyczne i przykłady dobrej praktyki z zakresu wychowania fizycznego i edukacji dla bezpieczeństwa. Autorka wielu publikacji przedmiotowych zamieszczanych na stronach CEN. Inicjatorka i współorganizatorka konferencji metodycznych o zasięgu wojewódzkim. Autorka i realizatorka grantów edukacyjnych Zachodniopomorskiego Kuratora Oświaty, m.in. *Jak zachęcić dziecko do aktywności fizycznej i jak uczyć kompetencji kluczowych na lekcjach wychowania fizycznego.*